

De toekomst van de sociologie (vervolg)

In de discussie over de toekomst van de sociologie komen drie kwesties aan de orde. Die drie worden door Glebbeek en De Vos in hun artikel in het vierde nummer van 2000 van *Mens & Maatschappij* met elkaar verbonden, maar ze kunnen naar mijn mening beter als onafhankelijke zaken beschouwd en bestudeerd worden. Het gaat achtereenvolgens om (1) de opleidingen in de sociologie en de rekrutering van nieuwe studenten; (2) de aard en de status van de sociologie als wetenschap; (3) de beleidsrelevantie van de sociologie.

De oorzaken van het probleem van de afnemende toestroom van studenten naar de sociologieopleidingen liggen naar mijn mening niet direct in de onduidelijke status van het vak als wetenschappelijke discipline. Verbetering van die status zou, zo vermoed ik, weinig effect hebben op de aantrekkingskracht van de sociologie op jonge abiturienten noch op de oudere tweede-kans-studenten. De *causa proxima* van het opleidingsprobleem is te vinden in de klaslokalen van middelbare scholen en niet in de ivoren torens van de wetenschapsbeoefening. Sociologen zijn, anders dan juristen, niet geneigd om te denken in naastbij gelegen oorzaken en ver verwijderde oorzaken (preciezer aan te duiden als condities). Ze noemen potentiële factoren steevast determinanten die vervolgens in een kwantitatieve sterkteverhouding worden bekeken. Maar simpele vragen als: ‘Wat is de invloed van een schooldecaan op de studiekeuze van scholieren?’ of ‘Wat zijn de negatieve invloeden van het vak maatschappijleer op het beeld bij scholieren van de maatschappijwetenschappen, in het bijzonder van de sociologie?’ lijken mij het eerst beantwoord te moeten worden, alvorens een adequate verklaring te kunnen geven voor het teruggelopen aantal aanmeldingen in de sociologie. Wordt het vage beeld van de maatschappij als studieonderwerp tegenwoordig misschien overvleugeld door het eveneens zeer vage, maar positieve beeld van de moderne communicatiemiddelen, van de media en de entertainmentindustrie als de voornaamste aspecten van de moderne maatschappij? Ook het onbestemde beroepsbeeld van de socioloog kan een rol spelen. Anders dan andere wetenschappen, bijvoorbeeld de rechtsgeleerdheid of de bestuurskunde of de economie, kent de sociologische opleiding geen grote geïnstitutionaliseerde beroepsgroepen (advocaten, rechters, gemeenteambtenaren en bestuurders, bedrijfseconomen etc.) die voor een vaste afname van afgestudeerden zorgen. Met andere woorden: er is veel zendingsarbeid te verrichten door praktiserende sociologen op middelbare scholen en tijdens de studievoorzittingsbijeenkomsten aan de universiteiten, maar daarbij is de status van de sociologie als wetenschap slechts secundair.

De aard en de status van de sociologie als wetenschap is vooral een probleem van sociologen en voor de beoefenaren van andere wetenschappen, die zich zo graag afzetten tegen de sociologie en haar zo vaak kleineren – meestal om de onzekerheid over het eigen vakgebied te verbergen. Want het is mij opgevallen dat niet de natuur- en sterrenkundigen de sociologie als wetenschap onderwaarden, maar vooral de aanverwante vakgenoten zoals de pedagogen,

psychologen en economen. De sterke kanten van de sociologie komen naar voren als men in de gelegenheid wordt gesteld om andere wetenschapsbeoefenaren (die van de exacte vakken net zo goed als die van de andere maatschappijvakken) te horen redeneren of te zien schrijven over sociale onderwerpen. Dan verliezen zij meestal hun exacte denkwijze en instelling en vervallen ze aldaar in platte generalisaties over 'de maatschappij' en over bepaalde groepen daarin, of komen ze vaak niet verder dan onversneden politieke vooroordelen.

Dat de sociologie het stadium van primitief sociaal en wetenschappelijk denken over het sociale allang achter zich gelaten heeft, merkt men vooral in het bijzijn van niet-sociologen. Die daarom ook behoefte hebben aan goede sociologische kennis. Glebbeek en De Vos overschatten mijns inziens in hun bijdrage de wetenschappelijkheid van de wetenschappen waar ze tegen opzien en die ze willen nadoen. De wetenschappelijkheid van andere maatschappijwetenschappen is net zo zeer betwist en in principe even betwistbaar als die van de sociologie. Met name de bijna horige oriëntatie op de economie met zijn eenzijdige premissen over menselijk handelen en rationaliteit heeft me verbaasd. Is de sociologie nu juist niet in staat om de verborgen ideologische vooronderstellingen van deze eenzijdige modellen bloot te leggen en de maatschappelijke condities te benoemen, waaronder de premissen van een wetenschap maatschappelijk aanzien konden verwerven? Maatschappelijk aanzien van een wetenschap staat toch niet gelijk aan onbetwiste of onbetwistbare wetenschappelijkheid? Iets meer wijsgerige reflectie op de sociologie en in de sociologie wordt hier node gemist. De twee dominante stromingen in de hedendaagse Nederlandse sociologiebeoefening blinken uit in de zeer geringe aandacht die ze hebben voor wijsgerige vraagstukken in de sociologie, terwijl dit een niet onbelangrijk element is geweest in de sociologische traditie van Marx, Durkheim, Weber en Simmel. Ik kijk nog steeds met zeer veel plezier terug op het verplichte vak 'wijsgerige sociologie' in de veel te vroeg gestorven Leidse sociologieopleiding van Van Heek en Beerling cum suis. Dit onderdeel maakte je sceptischer ten aanzien van eigen en andermans aanspraken op wetenschap en sterker in de strijd der faculteiten.

De beleidsrelevantie van de sociologie ten slotte is ook minder afhankelijk van een strikt formele onderwerpafbakening van het vak of van een rigoureuus methodologisch model dan Glebbeek en De Vos veronderstellen. Integendeel, als de sociologen zich zouden durven inlaten, meer dan nu het geval is, met de morele en maatschappelijke dilemma's en vragen van de hedendaagse samenleving, dan hebben ze een belangrijke bijdrage te leveren. Zich inlaten met betekent uiteraard niet een ideologische inmenging of een niet meer te ontwarren vermenging van normatieve en empirische vragen. Onbevooroordeeldheid, distantie en het uitstalen van alle kenmerken van de wetenschappelijke houding dienen ook bij de analyse van morele en maatschappelijke vraagstukken voorop te staan. Daarin onderscheidt de socioloog zich bij uitstek van niet-sociologen en van dienstdoende politici, bestuurders en andere partijgangers. Het conceptueel en empirisch grondig doorlichten van lastige moreel-maatschappelijke vraagstukken en het aanbrengen van enige ordening in de logische en sociologische niveaus van de vraagstukken is niet alleen wetenschappelijk, maar ook maatschappelijk bevredigend. *Middle range theories* in de trant van Merton zijn hierbij opvallend genoeg beter op hun plaats dan de formele speltheoretische benaderingen en hun varianten. Glebbeek en De

Mens & Maatschappij

Vos snakken naar voorbeelden waarin ze de invloed van een sociologisch onderzoek of een sociologisch advies zouden kunnen bespeuren. Ik kan inderdaad interessante voorbeelden van dergelijke onderzoeken en adviezen geven, maar die kwamen allemaal voort uit een niet al te strikte of formele, maar juist uit een iets verruimde opvatting van wetenschappelijkheid en rationaliteit, met behoud van voldoende distantie en onbevooroordeeldheid en met het aanbrenge van nieuwe empirische informatie.

De toekomst van de sociologie is ook voor sociologen niet goed voorspelbaar. De afname van de instroom van studenten baart zorgen, maar heeft geenszins op een doodsteek uit te lopen, zolang zich jaarlijks een kleine tweehonderd tot driehonderd studenten zullen blijven aanmelden, de opleidingen een hoge kwaliteit bezitten en niet bang zijn om hun studenten in de beste sociologische traditie (ruim op te vatten) op te voeden. Het doorgeven van deze vitale traditie in en door de sociologische opleidingen is een noodzakelijke, edoch geen voldoende voorwaarde voor een maatschappelijk relevante en wetenschappelijk adequate sociologische wetenschapsbeoefening.

Kees Schuyt